

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Nieuwe wetgeving inzake tolken en vertalers

Voorde, J.M. ten

Citation

Voorde, J. M. ten. (2008). Nieuwe wetgeving inzake tolken en vertalers. *Proces, Tijdschrift Voor Strafrechtspleging*, 87(6), 184-192. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/14415>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/14415>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nieuwe wetgeving inzake tolken en vertalers

J.M. ten Voorde*

Inleiding

De Nederlandse strafrechtspleging wordt al langere tijd geconfronteerd met personen die de Nederlandse taal niet of onvoldoende machtig zijn. Op grond van internationale verdragen wordt geëist dat de verdachte ‘onverwijld en in een taal die hij verstaat op de hoogte worden gebracht van de redenen van zijn arrestatie en van alle beschuldigingen die tegen hem zijn ingebracht’ (art. 5 lid 2 EVRM). Art. 6 lid 3, sub a EVRM bepaalt dat de verdachte ‘in een taal die hij verstaat’ op de hoogte moet worden gebracht van de tegen hem ingebrachte beschuldiging. Art. 6 lid 3, sub e bepaalt dat personen ‘die de taal die ter terechtzitting wordt gebezigd’ niet verstaan zich kosteloos kunnen doen bijstaan door een tolk (zie ook: art. 14 lid 3 sub f IVBPR).

In Nederlandse strafwetgeving wordt in art. 191 lid 1 Sv bepaald dat gedurende het gerechtelijk vooronderzoek de rechter-commissaris een tolk kan beëdigden indien de verdachte (of de getuige of deskundige) de Nederlandse taal niet verstaat. In art. 260 lid 3 wordt aangegeven dat de dagvaarding ook kan aangeven dat een tolk is opgeroepen. Op grond van art. 275 lid 1 Sv is de rechtbank tijdens het onderzoek ter terechtzitting verplicht een tolk te benoemen indien de verdachte de Nederlandse taal niet of onvoldoende verstaat. Voor het opsporingsonderzoek kent het Wetboek van Strafvordering geen regeling inzake tolken. Daarvoor geldt de Richtlijn Tolkenbijstand in het opsporingsonderzoek (voortaan: Richtlijn Tolkenbijstand) waarin wordt bepaald hoe en wanneer een verdachte die de Nederlandse taal onvoldoende machtig is in een taal die hij begrijpt op de hoogte wordt gebracht van de redenen van zijn aanhouding (en eventuele inverzekeringstelling).¹

Op grond van jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) bleek al bijna twintig jaar geleden dat de huidige nationale wettelijk regeling niet voldoet. Het probleem concentreert zich op de bewaking van de kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers.² De controle daarop mag niet bij de raadsman van de verdachte worden gelegd, maar ligt bij de overheid, waarmee zowel het Openbaar Ministerie, de zittende magistratuur als de wetgever wordt bedoeld.³ De Hoge Raad heeft de handschoenen opgepakt en geoordeeld dat wanneer een tolk in eerste aanleg niet naar behoren functioneert, het hof na vernietiging van het vonnis in eerste aanleg de zaak kan afdoen, mits een naar behoren functionerende tolk de verdachte in hoger beroep bijstaat.⁴ Daarmee is aan de eis van het EHRM nog niet helemaal voldaan, omdat het niet alleen gaat om het formuleren van processuele consequenties wanneer kwalitatief slechte tolken een verdachte in een strafzaak heeft bijgestaan, maar ook om het opstellen van eisen inzake de inhoudelijke kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers door de overheid.

* Jeroen ten Voorde is universitair docent straf(proces)recht aan de Universiteit Leiden en rechter-plaatsvervanger in de rechtbank Haarlem.

¹ Richtlijn van 11 juni 1996, *Stcrt.* 1996, 168. Zij was mede o.g.v. art. 5 lid 2 EVRM noodzakelijk.

² EHRM 19 december 1989, *NJ* 1994, 26, m.nt. EAA (Kamasinski/Oostenrijk), § 32-33.

³ EHRM 18 oktober 2006, appl.nr. 18114/02 (Hermi/Italië), § 72.

⁴ HR 16 juni 1998, *NJ* 1999, 46. Zie ook de rechtspraak betreffende onvoldoende vertaalde dagvaardingen: HR 2 februari 1999, *NJ* 1999, 296; HR 7 juli 1996, *NJ* 1996, 557; HR 16 januari 2007, *NJ* 2007, 68; HR 18 april 2006, *NJ* 2006, 275. Aan inhoudelijke eisen aan tolken heeft de HR zich tot nu toe niet gewaagd.

De Nederlandse wetgever heeft (te) lang gewacht met het opstellen van inhoudelijke eisen. Tegelijkertijd nam de kritiek op de gebrekkige waarborging van de kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers steeds verder toe, zowel onder wetenschappers,⁵ als onder strafrechtspractici.⁶ In reactie hierop werden diverse particuliere initiatieven ondernomen om de kwaliteit van tolken en vertalers te verbeteren. Diverse van deze initiatieven werden na enige tijd door het ministerie van Justitie ondersteund. Zo is recentelijk een tolkenregister tot stand gekomen, dat wordt beheerd door de Raad voor rechtsbijstand te 's-Hertogenbosch.⁷ Inmiddels heeft de wetgever toch gekozen voor wetgeving. De wet beëdigde tolken en vertalers moet voorzien in de behoefte de kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers te verbeteren en te waarborgen. Hoewel de wet niet specifiek strafrechtelijk van aard is, is zij voor de strafrechtspraktijk niettemin van betekenis, zoals uit deze bijdrage zal blijken. Ik wil in deze bijdrage allereerst kort een beschrijving geven van de inhoud van de wet. Daarna zal ik ingaan op het strafrechtelijke belang van deze wet. Aan het eind van deze bijdrage worden ook enkele kritische kanttekeningen geplaatst.

De Wet beëdigde tolken en vertalers

Aan de Wet beëdigde tolken en vertalers is een lange moeizame weg voorafgegaan. In een poging Nederlandse wet- en regelgeving in overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM te brengen, zijn al in de jaren van de vorige eeuw soms zeer gedetailleerde voorstellen gedaan om wettelijke eisen te formuleren aan de kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers.⁸ Deze hebben nergens toe geleid. Pas de laatste jaren, onder druk van consequente jurisprudentie van het EHRM, kritiek van de Nationale Ombudsman (betreffende de kwaliteit van tolken en vertalers in vreemdelingenzaken) en verlangens vanuit de Europese Unie kon de wetgever zich niet langer achter de particuliere initiatieven verschuilen en werd de noodzaak tot wetgeving steeds meer gevoeld. De Wet beëdigde tolken en vertalers is het (directe) resultaat van deze druk. Het voorstel tot wet is op 21 december 2004 ingediend na voorbereidingen door de commissie Kwaliteitseisen tolken en vertalers⁹ en aanbevelingen van de Nationale Ombudsman. Na drie jaar parlementaire discussie verscheen de wet in het Staatsblad.¹⁰ Op dit moment is niet duidelijk wanneer de wet in werking treedt. Met de inwerkingtreding vervalt de oude Wet beëdigde vertalers van 6 mei 1878.

⁵ Bijv. Y. Yeşilgöz, 'Tolken in strafzaken', *Proces* 1996, p. 154-157; H.C. Wiersinga, *Nuance in benadering. Culturele factoren in het strafproces* (diss. Leiden), z.p.: Boom Juridische uitgevers 2002, p. 90.

⁶ Bijv. advocaten. Zie M. Siesling, *Multiculturaliteit en verdediging in strafzaken. Een onderzoek naar de manieren waarom in het Nederlandse strafrecht ruimte wordt gevonden voor het verwerken van de culturele achtergrond van de verdachte* (diss. Utrecht), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006, p. 86-87.

⁷ Zie Verlening mandaat en machtiging inzake bezwaar en beroep betreffende het kwaliteitsregister tolken en vertalers aan de Raad voor rechtsbijstand te 's-Hertogenbosch van 12 juni 2008, *Stcrt.* 110, p. 26.

⁸ Zie H.C.S. Warendorf en Chr.H. van Dijk, 'Tolkenbijstand in strafzaken in perspectief', in: D.R. Dorenbos, R.J. Verweij (red.), *Hercodificatie Wetboek van Strafvordering. Tijd voor een integrale herziening?*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1991, p. 185-194; 'Tolken en vertalers in strafzaken', in: G.J.M. Corstens (red.), *Rapporten herijking strafvordering 1989-1992*, Arnhem: Gouda Quint 1993, p. 137-170.

⁹ Zie Commissie Kwaliteitseisen tolken en vertalers, *Praktisch en effectief*, 2005.

¹⁰ Wet van 11 oktober 2007, *Stb.* 375.

De nieuwe wet heeft betrekking op beëdigde tolken en vertalers die op alle rechtsgebieden werkzaam zijn.¹¹ Daarom is de wet niet geïncorporeerd in het Wetboek van Strafvordering. Er worden drie onderwerpen behandeld. Allereerst wordt het reeds bestaande register voor tolken en vertalers wettelijk verankerd. In art. 2 tot en met 11 van de wet wordt het register behandeld. Een tolk of vertaler die voor overheidsdiensten werkzaam wil zijn, zal in het register moeten zijn ingeschreven. Om te kunnen worden ingeschreven, moet de tolk bepaalde competenties, ofte wel kwaliteiten, bezitten (art. 3). Die kwaliteit heeft niet alleen betrekking op kennis van de doeltaal (simpel gesteld: de taal van de verdachte), maar de tolk of vertaler zal ook kennis moeten hebben van de brontaal (het Nederlands), moet integer zijn, kwaliteiten bezitten om als tolk of vertaler een verdachte te kunnen bijstaan en kennis bezitten van de cultuur van de doel- en de brontaal. Kennis van de rechtsstelsels is eveneens vereist, zij het dat het hier in principe slechts gaat om ‘algemene kennis van juridische terminologie’, tenzij bijzondere omstandigheden meer kennis vereisen.¹² De laatste competentie wordt alleen vereist als de tolk of vertaler in het justitiële domein werkt.

Tolken en vertalers moeten kunnen aantonen dat zij deze kwaliteiten bezitten alvorens te kunnen worden ingeschreven. Het kunnen tonen van een getuigschrift van een tolk- of vertaalopleiding van een HBO-instelling of universiteit zal vrijwel automatisch tot inschrijving leiden. Tolken en vertalers die alleen een taalopleiding hebben gevolgd aan een HBO-instelling of universiteit moeten aanvullende opleidingen volgen om specifieke tolk- of vertaalvaardigheden te verkrijgen. Voor de overige gevallen geldt dat het overleggen van certificaten, getuigschriften van opleidingen en dergelijke voldoende kan zijn om van de vereiste competenties te kunnen spreken. Voor alle categorieën geldt desalniettemin een verplichting tot permanente educatie, dat wil zeggen het (minimaal) jaarlijks deelnemen aan een ‘deskundigheidsbevorderende activiteit’ die door de minister van Justitie wordt aangewezen.¹³ Kwaliteitsbewaking moet ook door de diverse beroepsgroepen plaatsvinden. Zeker bijzondere kwaliteitseisen, zoals kennis van het (straf)recht, kunnen en moeten niet uitsluitend door de minister worden gecontroleerd.¹⁴ Dit betekent dat de competenties die in art. 3 zijn opgesomd algemene competenties zijn die in bijzondere domeinen mogen worden aangevuld.¹⁵

De integriteit van de tolk wordt gewaarborgd op grond van art. 4. Daarin wordt bepaald dat een tolk of vertaler slechts kan worden ingeschreven wanneer hij een verklaring omtrent het gedrag of een integriteitsverklaring uit het land van herkomst (indien de tolk of vertaler minder dan vijf jaar in Nederland woonachtig is) kan overleggen. Inschrijving geschiedt voor een periode van vijf jaar met mogelijkheid tot verlening van telkens vijf jaar (art. 8), mits de tolk of vertaler in de periode van inschrijving tenminste tien opdrachten heeft verricht (hetgeen weer een waarborg is voor

¹¹ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 8, p. 1.

¹² *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936 en 29.482, nr. 10, p. 4.

¹³ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 8, p. 8-9.

¹⁴ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936 en 29.482, nr. 10, p. 6.

¹⁵ *Kamerstukken II* 2005/06, 29.936 en 29.482, nr. 11, p. 7. Overigens wordt een Kwaliteitsinstituut opgericht om het vereiste niveau van de competenties van de tolk aan te duiden, instrumenten voor kwaliteitswaarborging te ontwikkelen, de minister van Justitie te adviseren, het aansturen van het register, ondersteuning bieden aan de instanties die klachten afhandelen en te fungeren als kenniscentrum. Zie Instellingsbesluit Kwaliteitsinstituut beëdigde tolken en vertalers van 21 oktober 2008, *Stcrt.* 2008, 236.

kwaliteit).¹⁶ Indien na onderzoek blijkt dat de kwaliteit of integriteit van de tolk of vertaler te wensen overlaat, kan hij uit het register worden geschrapt (art. 9). Het is de bedoeling dat het register via internet is te raadplegen. Daarbij wordt de mogelijkheid opengelaten niet alle tolken of vertalers op te nemen, uit oogpunt van persoonlijke veiligheid (bijvoorbeeld wanneer zij als tap-tolk betrokken zijn bij opsporingsonderzoek tegen (gewelddadige) criminele organisaties). Een algemene maatregel van bestuur hierover is in voorbereiding.

De tolk en vertaler worden na inschrijving beëdigd (art. 12). De tolk moet verklaren zijn werk eerlijk, nauwgezet en onpartijdig te zullen uitvoeren en te werken als een goed tolk betaamt (art. 13). In art. 14 staat hetzelfde voor de vertaler. Na overlegging van de akte van beëdiging ontvangt de tolk of vertaler een legitimatiebewijs (art. 15). Dit legitimatiebewijs moet hij bij de uitoefening van zijn werkzaamheden op verzoek kunnen tonen (art. 30 en art. 36). Tolken en vertalers hebben een geheimhoudingsplicht (art. 29 en art. 32). Schending daarvan levert een strafbaar feit op (art. 272 lid 1 Sr). Daarnaast kan een klacht worden ingediend bij de minister van Justitie (hoofdstuk IV). Een (overigens nog niet geïnstalleerde) landelijke klachtencommissie behandelt de klacht en adviseert de minister die vervolgens beslist. Tegen die beslissing staat geen beroep open. De tolk of vertalers zal waarschijnlijk wel beroep bij de bestuursrechter kunnen instellen (art. 8:1 Awb). Het is de bedoeling dat klachten die worden gegrond verklaard, worden gepubliceerd.¹⁷ Daarmee wordt uitdrukking gegeven aan controle op de kwaliteit, de klachtenregeling wordt daarvan als het sluitstuk gezien,¹⁸ maar de minister hoopt ook op een remmende werking: voorkomen moet worden dat steeds om bagatelzaken wordt geklaagd. Wat daaronder wordt verstaan, is onduidelijk.

Tot derde is art. 28 van belang. Daarin wordt een afnameplicht van beëdigde tolken en vertalers door enkele overheidsdiensten en -instanties geregeld. Het betreft hier de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, de gerechten, het Openbaar Ministerie, de politie, de Immigratie- en Naturalisatiedienst en de Koninklijke Marechaussee. Bij ministeriële regeling kunnen ook andere diensten en instanties een afnameplicht krijgen. Daarbij kan worden gedacht aan notarissen. Op deze regel bestaat één uitzondering.¹⁹ Door de genoemde diensten en instanties mag van een niet-ingeschreven tolk of vertaler gebruik worden gemaakt in geval van spoed een ingeschreven tolk of vertaler niet beschikbaar is ofwel geen tolk of vertaler voor de desbetreffende bron- of doeltaal dan wel bron- of doeltalen is ingeschreven (art. 28 lid 3). Art. 28 lid 4 bepaalt dat bij toepassing van het derde lid met redenen omkleed wordt aangegeven waarom een andere dan geregistreerde tolk of vertaler wordt gebruikt. In geval van spoed dient na afloop van de inzet een verklaring omtrent het gedrag te worden overlegd. Indien er geen sprake is van spoed dient deze verklaring reeds voorafgaand aan diens inzet te worden overlegd. Ook deze niet-geregistreerde tolken en vertalers hebben een geheimhoudingsplicht. Ook voor deze tolken en vertalers gelden competentie-eisen. Het betreft hier de competenties taalvaardigheid in de brontaal en de doeltaal. Deze

¹⁶ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 8, p. 9. Bij verlenging moet overigens opnieuw een verklaring omtrent het gedrag kunnen worden overlegd.

¹⁷ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 8, p. 21.

¹⁸ *Kamerstukken II* 2005/06, 29.936 en 29.482, nr. 11, p. 11; *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936 en 29.482, nr. 10, p. 6.

¹⁹ Deze uitzondering is bedoeld om recht te doen aan art. 6 lid 3, sub e EVRM. Zie *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 3, p. 23.

competenties kunnen worden aangetoond door een getuigschrift waaruit blijkt dat een tolk- of vertaalopleiding met succes is afgerond, getuigschriften waaruit voldoende kennis van de bron- en de doeltaal blijkt en indien er geen opleiding is gevolgd, toetsing aan taalvaardigheid door een onafhankelijke deskundige.²⁰ Een en ander zal bij algemene maatregel van bestuur nader worden uitgewerkt.

Relevantie voor het strafprocesrecht

De Aanwijzing bijstand van tolken en vertalers in het opsporingsonderzoek in strafzaken

Met de nieuwe wet wordt getracht een manier te vinden om de kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers te waarborgen. Daarmee heeft de wetgever eindelijk zijn verantwoordelijkheid genomen. Hoewel er nog een aantal kanttekeningen kan worden geplaatst bij de wet, waarop ik hierna inga, meen ik dat niettemin een goede poging is gedaan om complexe materie zo goed mogelijk te regelen. Het is te hopen dat de kritiek van advocaten op de integriteit van tolken in met name asielprocedures nu tot een einde komt, maar ook dat het vroeger wel gehoorde geklaag over de kwaliteit van tolken en vertalers nu tot het verleden gaat behoren. Een positief punt aan de wet is dat zij meerdere betrokkenen op hun verantwoordelijkheid wijst: de tolk en vertaler die kwalitatief goed werk moeten leveren, zich blijvend moeten scholen, regelmatig hun werk als tolk of vertaler moeten vervullen en integer moeten zijn; diverse overheidsdiensten die verplicht worden geregistreerde tolken en vertalers te gebruiken en slechts onder strikte voorwaarden daarvan mogen afwijken; de overheid die door oprichting van een Kwaliteitsinstituut telkens op zijn verantwoordelijkheden ten aanzien van het bieden van voldoende opleidingsplaatsen kan worden gewezen. Daarmee worden de eisen die het EHRM stelt serieus genomen. De strafvorderlijke overheid heeft in reactie op de totstandkoming van de Wet de Aanwijzing bijstand van tolken en vertalers in het opsporingsonderzoek in strafzaken (voortaan: Aanwijzing) opgesteld.²¹

Deze door het College van procureurs-generaal opgestelde Aanwijzing vervangt Richtlijn Tolkenbijstand in strafzaken uit 1996.²² De richtlijn verviel, naar het lijkt, per 1 september 2008. Of de Aanwijzing al in werking is getreden, kon ik niet achterhalen.²³ In de geest van de Wet beëdigde tolken en vertalers houdt de Aanwijzing een aanscherping in van het gebruik van tolken en vertalers gedurende het opsporingsonderzoek. De verdachte moet volgens de nieuwe Aanwijzing ‘in ieder geval na aankomst op het politiebureau, uiterlijk op het moment dat hij voor de hulpofficier van justitie wordt geleid, in een taal die hij begrijpt op de hoogte worden gesteld van de reden van zijn aanhouding.’ In de Aanwijzing wordt vervolgens aangegeven dat in geval de verdachte op straat staande wordt gehouden en de zaak ter plaatse wordt afgehandeld, maar de verdachte verstaat niet of onvoldoende Nederland, toch een tolk moet worden ingeschakeld. De verdachte wordt dan naar het bureau meegenomen om met behulp van een tolk op de hoogte te worden gebracht van de tegen hem ingebrachte beschuldiging. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van de tolkentelefoon. Ook bij de voorgeleiding

²⁰ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 8, p. 22.

²¹ Aanwijzing van 19 mei 2008, *Stcrt.* 2008, nr. 116, p. 7.

²² Richtlijn van 11 juni 1996, *Stcrt.* 1996, 168.

²³ De inwerkingtreding werd beoogd op 1 september 2008, maar of de Aanwijzing ook op die datum in werking is getreden, is niet duidelijk. Op de site van het Openbaar Ministerie (www.om.nl) kon ik slechts de Richtlijn Tolkenbijstand vinden.

voor de hulpofficier van justitie kan daarvan gebruik worden gemaakt. Dit geldt ook in geval de verdachte slechts wordt opgehouden voor verhoor (art. 61 Sv). Verder verhoor van de verdachte moet in beginsel worden afgenomen met behulp van een beëdigde tolk. Alvorens een beëdigde tolk wordt ingeschakeld, wordt eerst de taal vastgesteld welke de verdachte bij voorkeur spreekt. ‘De taalkeuze wordt gemotiveerd in het proces-verbaal van het eerste verhoor opgenomen en geldt in beginsel voor het gehele opsporingsonderzoek’, aldus de Aanwijzing. Wanneer over de taalkeuze verschil van mening bestaat tussen de opsporingsambtenaar en de verdachte, beslist een (hulp)officier van justitie. De verdachte dient daarbij in beginsel het voordeel van de twijfel te krijgen. Tot zover is er nauwelijks verschil met de Richtlijn Tolkenbijstand.

Als aangegeven moet in principe een geregistreerde tolk worden ingeschakeld. In de Aanwijzing wordt niettemin melding gemaakt van de mogelijkheid een niet-geregistreerde tolk in te schakelen. Hoewel de Aanwijzing min of meer op de juiste wijze het bepaalde in art. 28 lid 3 en 4 Wet beëdigde tolken en vertalers weergeeft, wordt de suggestie gewekt dat een niet-geregistreerde tolk enkel een verklaring omtrent het gedrag moet overleggen. De Aanwijzing wekt de suggestie dat bijvoorbeeld ook een zoon of dochter van de verdachte, diens partner of een ander familielid of een vriend in geval van spoed of indien er geen geregistreerde tolk voorhanden is, mag worden ingezet, mits deze een verklaring omtrent het gedrag kan overleggen. Op basis van de wetsgeschiedenis moet dit worden uitgesloten, zelfs als de verdachte er geen problemen mee heeft. Uit de wetsgeschiedenis valt namelijk af te leiden dat de tolk aan dezelfde competentie-eisen moet voldoen als de geregistreerde tolk. De Aanwijzing wijst ook op de mogelijkheid om het verhoor af te nemen in een taal die de verbalisant en de verdachte in voldoende mate beheersen. Die mogelijkheid bood de Richtlijn Tolkenbijstand ook. Het valt echter op dat deze regeling minder prominent in de Aanwijzing staat dan in de Richtlijn Tolkenbijstand. Dat lijkt mij ook juist. Het gevaar dat de Wet beëdigde tolken en vertalers wordt omzeild is te groot, beoordeling van de kwaliteit van de betrokken opsporingsambtenaar (ik laat de integriteit dan nog maar in het midden) is nauwelijks mogelijk. Zeker indien de verdachte betrekkelijk weinig wordt verhoord (zoals bolletjesslikkers op Schiphol) en diens verklaring daarom van groot belang is voor het verdere verloop van de strafzaak, kan van verhoor zonder dat een tolk de verdachte terzijde staat, geen sprake zijn. Dat het voorgaande zal leiden tot een herziening van werkzaamheden die niet altijd makkelijk kunnen worden doorgevoerd (door vastgeroeste werkwijzen en door een mogelijk gebrek aan tolken op bepaalde locaties (zoals Schiphol)), maakt dat door leidinggevend, het Openbaar Ministerie en de zittende magistratuur naleving consequent moet worden benadrukt.

Hoewel de Richtlijn en de Aanwijzing slechts op details van elkaar lijken te verschillen, spreekt uit de Aanwijzing het besef dat verhoor van een verdachte die de Nederlandse taal niet of onvoldoende begrijpt moet plaatsvinden in het bijzijn van een tolk. In de Richtlijn was dat besef er ook, zij het dat het zoeken naar alternatieven nog op de voorgrond stond. Die alternatieven zijn nu uitzonderingen geworden.

Enkele kanttekeningen

Hoewel ik hierboven heb aangegeven dat de Wet beëdigde tolken en vertalers positief kan worden gewaardeerd,²⁴ meen ik dat er toch een aantal kritische kanttekeningen kan

²⁴ Zie ook B. van Meegen, Tolken. Wat zegt meneer?, *Trema* 2006, p. 199-204.

worden geplaatst bij deze wet. Allereerst meen ik dat de wet in relatie tot strafvordering enkele onduidelijkheden bevat die niettemin voor de praktijk van groot belang zijn. Daarnaast heb ik een probleem met de in de wet genoemde competentie van kennis van de cultuur van de doeltaal en de brontaal. Het opnemen van deze competentie, hoewel op dit moment nog onduidelijk is hoe ze wordt uitgewerkt, acht ik om meerdere redenen problematisch.

In art. 41 van de Wet beëdigde tolken en vertalers wordt aangegeven dat art. 276 lid 2 Sv wordt gewijzigd. Daarin staat nu dat de tolk, voordat hij zijn werkzaamheden aanvangt, wordt beëdigd dat hij zijn taak naar geweten zal vervullen.²⁵ Aan deze bepaling wordt een derde zin toegevoegd, luidend: ‘De beëdiging blijft achterwege indien het een beëdigde tolk in de zin van de Wet beëdigde tolken en vertalers betreft.’ Ik plaats twee vraagtekens bij deze aanvulling. Allereerst vind ik het vreemd dat de inhoud van de eed in art. 276 lid 2 Sv niet verandert. Mij is niet duidelijk waarom een tolk die geregistreerd staat en op grond van de Wet beëdigde tolken en vertalers ‘eerlijk, nauwgezet en onpartijdig’ hun werkzaamheden zullen verrichten en daaraan moeten toevoegen geheimhouding te zullen betrachten indien zij met geheime informatie werken, terwijl in andere gevallen de tolk zijn werk ‘slechts’ naar geweten zal vervullen. Onder geweten wordt, verwijzend naar art. 299 lid 1, onder 1° Sv, verstaan het professionele geweten.²⁶ De tolk zal naar de regels van zijn discipline zijn taak moeten vervullen. Nu kan worden gezegd dat die regels van zijn discipline zijn dat hij eerlijk, nauwgezet en onpartijdigheid vertolkt, omdat dat de eisen zijn die aan een beëdigde tolk op grond van de Wet beëdigde tolken en vertalers worden gesteld. Het was desalniettemin systematisch juister geweest als dit deel van art. 276 lid 3 Sv zou zijn gewijzigd, zodat geen misverstand kan ontstaan over de inhoud van de eed en de werkzaamheden van de tolk die geen geregistreerde tolk is.

Dat brengt mij op mijn tweede probleem aangaande de aanvulling van art. 276 Sv. De nieuwe derde zin geeft aan dat er in het strafproces nog steeds tolken kunnen worden gebruikt die niet geregistreerd zijn. Dat is gelet op het bepaalde in art. 28 van de Wet beëdigde tolken en vertalers juist. Maar waarom is in art. 276 Sv dan niet naar art. 28 verwezen? Het misverstand kan ontstaan dat naast art. 28 ook andere uitzonderingen kunnen bestaan. Dat is op grond van art. 28 lid 1 en lid 2 weliswaar uitgesloten, maar omdat het Wetboek van Strafvordering zich daarover niet in directe zin uitlaat, kan de suggestie ontstaan dat er naast het bepaalde in art. 28 nog een tweede uitzonderingsclausule bestaat. Dat lijkt mij echter niet juist.

Tevens is het vreemd dat art. 191 Sv niet wordt gewijzigd. Art. 191 lid 1 Sv bepaalt namelijk alleen dat een tolk achttien jaar of ouder moet zijn. Ook in deze bepaling is de vorm van beëdiging niet gewijzigd en zij is gelijkluidend aan art. 276 lid 3, eerste volzin Sv. Het lijkt mij, gelet op het feit dat ook de rechter-commissaris als lid van de zittende magistratuur afnameplichtig is,²⁷ dat hij slechts tolken kan oproepen die geregistreerd staan (afgezien van de uitzonderingen van art. 28 Wet beëdigde tolken en vertalers). Art. 191 lid 1 Sv creëert in ongewijzigde vorm daarom onnodige verwarring. Verwarrend is ook het bepaalde in art. 191 lid 3 Sv. Daarin staat dat de rechter-commissaris een geschikte persoon tot tolk kan benoemen indien de verdachte of getuige

²⁵ Dit kan natuurlijk ook de belofte zijn.

²⁶ C.P.M. Cleiren, J.F. Nijboer (red.), *T&C Strafvordering*, Deventer: Kluwer 2007, aant. 2a bij art. 299.

²⁷ Zie ook C.P.M. Cleiren, J.F. Nijboer (red.), *a.w.*, aant. 3 bij art. 191.

niet of slechts zeer gebrekkig kan lezen of schrijven. Valt deze tolk ook onder de Wet beëdigde tolken en vertalers? De wetsgeschiedenis geeft geen helder antwoord. De minister van Justitie heeft gesteld dat tolken gebarentaal, die al in het Register Tolken Gebarentaal zijn opgenomen, in principe onder de Wet beëdigde tolken en vertalers vallen, zij het dat het Register Tolken Gebarentaal eigen competenties kent en tolken gebarentaal die in het Register Tolken Gebarentaal staan, niet nog eens extra beoordeeld hoeven worden ten behoeve van het algemene tolkenregister. Wel moeten zij een verklaring omtrent het gedrag overleggen en de eed afleggen om als beëdigde tolk in de zin van de Wet beëdigde tolken en vertalers te kunnen optreden.²⁸ Dit betekent dat gebarentolken in principe alleen dan in strafzaken kunnen worden gebruikt als zij in het register als bedoeld in de Wet beëdigde tolken en vertalers zijn opgenomen. Dit geeft nog geen antwoord op de vraag of de tolk als bedoeld in art. 191 lid 3 Sv een tolk moet zijn als bedoeld in de Wet beëdigde tolken en vertalers. In feite gaat het hier om een tolk voor een analfabetisch persoon. Tolken en vertalers worden daarmee volgens mij niet bedoeld: dan gaat het om het weergeven van het gesproken of geschreven woord in een andere taal, waaronder ook de gebarentaal. De competenties die in art. 3 zijn weergegeven wijzen daar mijns inziens ook op. Voor de analfabeet hoeft niet worden vertolkt of vertaald, maar alleen voorgelezen en opgeschreven wat hij verklaart in de taal die zowel de rechter-commissaris als de verdachte begrijpen. Dat maakt het begrip tolk in art. 191 lid 3 Sv met de invoering van de Wet beëdigde tolken en vertalers inmiddels ongelukkig. Tot slot is ook art. 191 lid 4 Sv onhelder. Daarin (ook na wijziging van deze bepaling in de Wet deskundige in strafzaken) wordt het mogelijk gemaakt de tolk op andere wijze te beëdigen dan op de wijze gesteld in de Wet beëdigde tolken en vertalers. Tevens blijft het mogelijk een andere dan een geregistreerde tolk in te zetten (buiten art. 28 van de Wet) om. Waarom die mogelijkheid blijft bestaan, is niet duidelijk. Zij lijkt me ongewenst.

Het niet wijzigen van art. 191 Sv is een voorbeeld van een breder probleem. Het nadeel van een generieke regeling als de Wet beëdigde tolken en vertalers is dat slechts beperkt is gekeken waar het Wetboek van Strafvordering aanpassing behoeft ten aanzien van het gebruik van tolken en vertalers. Zo is een probleem dat nergens is geregeld dat tijdens het opsporingsonderzoek bezwaar kan worden gemaakt tegen het gebruik van een bepaalde tolk. De wet, de Richtlijn noch de Aanwijzing biedt hiertoe mogelijkheden. Slechts tijdens het onderzoek ter terechtzitting kan een tolk worden gewraakt (art. 276 lid 4 Sv). Dit betekent dat wanneer bezwaar bestaat tegen een tolk – afgezien van de zware (en buiten het strafvorderlijk onderzoek liggende) procedure van de klacht op grond van de Wet beëdigde tolken en vertalers – geen wettelijke mogelijkheid bestaat om (de officier van justitie of de rechter(-commissaris)) om een andere tolk te verzoeken.²⁹ Een ander bezwaar is dat ook geen rekening is gehouden met verschillende raadkamerprocedures waarin nu in de praktijk veelal wel een tolk kan worden ingeschakeld, maar dit gebruik nog niet wettelijk is geregeld. Het was – in de geest van de Wet beëdigde tolken en vertalers – beter geweest als hier werk van was gemaakt. Ook ten behoeve van de rechtstreeks belanghebbende had kunnen worden aangegeven dat die zich tijdens de beklagprocedure ex. art. 12 Sv kan bijstaan door een tolk. Waarom zulks

²⁸ *Kamerstukken II* 2004/05, 29.936, nr. 8, p. 5.

²⁹ Dit werd wel voorgesteld door de commissie-Moons. Zie G.J.M. Corstens (red.), *Rapporten herijking strafvordering 1989-1992*, Arnhem: Gouda Quint 1993, p. 156-161.

wel geregeld is voor het slachtoffer (art. 337 lid 2 Sv) en niet voor de rechtstreeks belanghebbende is mij – in alle eerlijkheid – een raadsel.

Als aangegeven heb ik ook moeite met de competentie ‘kennis van de cultuur van het land of het gebied van de brontaal’. De minister van Justitie rechtvaardigt opname van deze competentie door erop te wijzen dat de tolk of vertaler kennis van de cultuur van het land of gebied van de brontaal nodig heeft om ‘de finesses [van hetgeen wordt gezegd, JtV] te kunnen begrijpen.’³⁰ Op zichzelf is dit argument te begrijpen en afwijzing van deze competentie lijkt me dan ook niet aan de orde. Wel een waarschuwing. Kennis van de cultuur van een land is niet alleen nuttig ten behoeve van een goede vertolking of vertaling, maar kan ook de verdachte en opsporingsinstanties van dienst zijn. Uit onderzoek blijkt dat tolken nogal eens worden gebruikt om inzicht te geven in de culturele achtergrond van de verdachte en te verklaren waarom door verdachte op een bepaalde wijze is gehandeld. De tolk krijgt dan materieel de status van deskundige.³¹ Op zichzelf verzet art. 276 lid 2 Sv, waarin staat dat als tolk kan worden toegelaten hij die niet reeds in een andere kwaliteit aan het onderzoek deelneemt, zich niet tegen de situatie dat een tolk wordt gevraagd naar zaken die de taal betreffen.³² In bewijsrechtelijke zin is er dan geen sprake van een deskundigenverklaring. Art. 276 lid 2 Sv lijkt zich er ook niet tegen te verzetten dat een tolk, nadat hij heeft getolkt, nog wordt ingezet als getuige of deskundige, mits hij daarna niet nogmaals als tolk wordt toegelaten.³³ Beide situaties lijken mij weinig problematisch. Maar zij betreffen niet de situatie dat de tolk gedurende een verhoor van de verdachte uit eigen beweging of op een vraag van een opsporingsambtenaar over iets anders dan de taal van de verdachte vertelt, maar diens culturele achtergrond. Op zichzelf is dat wel verklaarbaar want zij behoort tot één van de competenties van de tolk, maar dit zou het vertrouwen tussen tolk en verdachte (ernstig) kunnen ondermijnen. Ook is niet gezegd dat de verklaring van de tolk correct is. Controle daarop is niet altijd mogelijk en de kans bestaat dat een verklaring van een tolk wordt onthouden en als ‘feit van algemene bekendheid’ ook in volgende zaken (ongewild) een rol gaat spelen.³⁴ Dit kan nadelige gevolgen hebben voor de beoordeling van zaken van verdachten met een bepaalde culturele achtergrond. Juist daarom kan ik een al wat ouder advies van Rasche over tolken in strafzaken nog steeds ondersteunen wanneer deze stelt: ‘Tolken behoren niet als deskundige op te treden, daarvoor bestaan onafhankelijke specialisten op het gebied van (...) cultuur.’³⁵ Dat geldt voor het onderzoek ter terechtzitting, maar ook voor het voorbereidend onderzoek.

Slotopmerkingen

Op grond van het EVRM zijn verdragsstaten verplicht de kwaliteit en integriteit van tolken en vertalers te bewaken. Tevens moeten in het strafproces voldoende waarborgen

³⁰ *Kamerstukken II* 2005/06, 29.936 en 29.484, nr. 11, p. 6.

³¹ Zie Y. Yeşilgöz, *a.w.*, p. 155-156; M. Siesling, *a.w.*, p. 85-86.

³² Zie HR 21 juni 1966, *NJ* 1968, 29, m.nt. Enschedé.

³³ Zie A.L. Melai c.s., *Het Wetboek van Strafvordering*, aant. 6 bij art. 276 (losbl., suppl. 138).

³⁴ Hetgeen de waarheidsvinding nadelig kan beïnvloeden. Zie J.M. ten Voorde, ‘Waarhedenpluralisme in culturele strafzaken’, in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij, J.M. ten Voorde (red.), *De waarde van waarheid. Opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 197-199.

³⁵ A. Rasche, ‘Turken en tolken in het Nederlandse strafproces’, *Proces* 1991, p. 45.

worden geboden voor een eerlijk proces voor verdachten die de rechtstaal niet of onvoldoende meester zijn. De wetgever is pas laat in actie gekomen de kwaliteit en integriteit wettelijk te waarborgen. De Wet beëdigde tolken en vertalers geeft aan de wens kwaliteit en integriteit te waarborgen gestalte. Deze wet is niet alleen voor het straf(proces)recht bedoeld, maar ook voor andere (rechts)gebieden. Voor het strafrecht is vooral van belang dat het reeds bestaande register een wettelijke basis krijgt, dat daarin tolken en vertalers zijn opgenomen die aan bepaalde competenties moeten voldoen, dat zij door de eis van permanente educatie, tijdelijke inschrijving (van vijf jaar) en een klachtenmogelijkheid worden geprikkeld om goed werk te leveren (eerlijk, nauwgezet en onpartijdig) en wordt getracht de integriteit te waarborgen, onder andere door het invoeren van een wettelijke geheimhoudingsplicht die bij schending kan worden gesanctioneerd met gevangenisstraf.

Binnen de strafrechtspleging is door de Aanwijzing bijstand van tolken getracht de geest van de Wet naar het opsporingsonderzoek te vertalen. Op het eerste gezicht verschilt de Aanwijzing weinig van de Richtlijn Tolkenbijstand in strafzaken. Echter, gelet op onder andere de volgorde van bepaalde aanwijzingen, blijkt dat wordt benadrukt dat ook tijdens het opsporingsonderzoek bijstand moet worden verleend door geregistreerde tolken. Kinderen, burens, echtgenotes of vrienden zullen voortaan niet meer als tolk mogen worden gebruikt. Slechts bij uitzondering (en dan volgens de regels van art. 28 van de Wet beëdigde tolken en vertalers) zou dit nog mogelijk kunnen zijn. Hetzelfde geldt voor verhoor door opsporingsambtenaren in een taal die de verdachte verstaat. Ook dit moet worden beperkt.

De verwachting is dat het aantal tolken (al dan niet via de tolkentelefoon opererend) zal moeten toenemen. Het is niet zeker of het aanbod van tolken op dit moment voldoende is voor de naar verwachting toenemende vraag. Het aantal opleidingsplaatsen is nog steeds beperkt.³⁶ Het gevolg is dat personen die als beëdigd tolk willen werken maar niet aan een gespecialiseerd instituut zijn opgeleid, eerst tolkencursussen moeten volgen alvorens zij kunnen worden geregistreerd. Dat maakt het aantal tolken dat onder andere in strafzaken kan worden gebruikt de komende tijd naar alle waarschijnlijkheid nog schaarser. Hoewel de Wet op het eerste gezicht dus voordelen heeft, zullen er nog heel wat problemen moeten worden opgelost.

Verschenen in: *Proces*, nr. 6, 2008, p. 184-192.

³⁶ Zie B. van Meegen, *a.w.*, p. 204.